

Ara que fa vint anys que vaig descobrir la Patum

Ara fa vint anys que vaig descobrir la Patum de Berga, bé que la vaig saltar, la vaig ballar, la vaig suar, vaig trepitjar els seus escenaris, em van passar una maça al Passacarrers de vigília, vaig témer els guitaires, vaig fer el silenci amb l'Àliga, vaig fer rotllo als gegants, vaig intuir que ballaven els Nans, vaig fer un mos a cal Blasi, vaig esmorzar a l'Ateneu, vaig dinar a la Barana, vaig tastar la barreja –la del Negre i la de bótes ben diverses que em van oferir–, vaig despartar-me amb el so de la cobla-banda acompanyant els administradors a ofici, vaig acabar la nit amb un porró de mau mau... i, en definitiva, vaig conèixer alguns patumaires que van fer que tot això fos factible. Ara fa vint anys de la primera foto amb l'Àliga acabada la Patum de lluïment.

Cada any, quan pujo a Patum –pujo perquè vinc des del sud–, m'adono més de les seves virtuts, sobretot ara que som encara més inserits dins un món plenament globalitzat. En vint anys he tingut

l'oportunitat de gaudir de molts altres moments de la festa, des dels més estrictament humans fins als més plenament patumaires. ¿O potser una i altra dimensió són realment indestruïbles? També he tingut la sort de poder “ensenyar” la Patum a d'altres companyes i companys d'altres indrets, traslladant sobretot la idea de respecte que encara alguna banderola pregona a la mateixa Berga, i d'estimació cap a aquesta bulla d'arrel medieval.

Per això, quan se'm demana un article sobre la Patum, m'ha semblat oportú enumerar els valors que, des d'un punt de vista absolutament subjectiu, em semblen més recomanables. Comença, doncs, la meua particular Patum en onze estadis.

Puja el Tabal; el patrimoni actualitzat. La Patum té la gran virtut de ser una de les celebracions que en l'àmbit dels Països Catalans ha sabut mantenir millor els seus arrels i la seva idiosincràsia al llarg dels temps. Que ningú no pensi, però, que és una festa arqueològica. Si ha arribat amb plenitud fins als nostres dies ha estat perquè ha sabut adaptar-se i renovar-se. Només cal mirar les dates de composició de la gran majoria de tonades que sonen a plaça. Sens dubte la gran reforma de finals del XIX va ser cabdal.

Els músics ja són tots al cadafal; l'escenari etern. La plaça de Sant Pere no manté el mateix urbanisme de fa vint anys ni tampoc el de la primera imatge de la Patum, però conserva els seus signes inequívocs que fan possible la renovació anual del ritual comunitari. De ben segur, que quan hi saltem, els genis berguedans reviuem i ens traslladen invisiblement els punts bàsics d'una consuetud que mai no podrem oblidar.

Els Turcs i Cavallets surten de l'Ajuntament; el coneixement de la seqüència ritual. Les berguedanes i els berguedans dominen el ritus, el costum, el programa, a la perfecció. Per a mi, aquesta és la millor prova de l'arrelament de la celebració. De fet, pots arribar a la Patum i marxar-ne sense necessitat d'haver consultat cap horari imprès, perquè la informació corre de manera àgil si, òbviament, tu també decideixes obrir-te, fer carrer, fer el got plegat amb alguns berguedans i preguntar.

Les Maces, Sant Miquel i l'àngel; els detalls únics. Tot i que el conjunt de la Patum en un marc específic és únic, sempre m'han impressionat més els detalls que, sumats, la basteixen. El color vermellós dels fuets pràcticament extingit en la resta de manifestacions amb foc pirotècnic del nostre país; el primitivisme de les mules guites amb el seu coll pretèrit; el salt cerimoniós dels diables i l'instant en què les forces celestials els maten; el crit de “vagos!” adreçat als músics, una mena de superhomes i superdones de la bufera i de la percussió; el giravolt impossible d'un ple sobre ell mateix; l'antútesi entre la porra del gegant i el ram de la geganta, entre la força i l'elegància, entre l'ordre i la passió.

Compte amb les Guites; un altre país és possible. Malauradament les autoritats catalanes han optat per l'estereotipació dels nostres símbols, inclosos els festius. Fora de les nostres fronteres, les festes catalanes segueixen tenint un epicentre sardanista, sumat recentment amb la força, l'equilibri, el valor i el seny del món casteller. Però a Catalunya i, òbviament, també als Països Catalans, el mapa festiu és ric, plural i divers. La Patum és una evidència extraordinària d'alguns dels valors que determinades

elits culturals i polítiques catalanes intenten amagar. I això, a més, sense foragitar la noció de nació del nostre cap ni de la plaça.

El silenci més pregon amb l'Àliga; artesania ancestral i vestuari efímer. Quan t'agenolles perquè els vestidors dels Plens et recobreixin de vidalba fresca i humida, experimentes una de les revelacions més grans de la Patum. Les mans d'aquests homes, savis artesans i mestres del ritual, permeten que, amb un vestuari tan efímer, s'escenifiqui un dels moments més àlgids del patrimoni festiu català: el quadre de l'infern més majúscul.

Castanyoles de Nans Vells; la convivència amb la massificació. Si comparem algunes de les velles fotografies en blanc i negre amb la plaça de Sant Pere prou buida d'espectadors, respecte a l'olla a pressió en què el pas dels anys l'han convertida, ens adonem que els patumaires i la Patum han après a conviure amb la massificació. Hi ha destinat molts clams de respecte i algunes mesures de seguretat –encara insuficients–, que han propiciat el miracle. Des d'aquelles octaves grogues o verdes amb algunes recomanacions fins a l'actualitat, han petat molts fuets!

Els Gegants ballen; la ciutat de la festa. Quan arribes a Berga per Corpus, respires Patum a tot arreu. Des de les rajoles que permanentment ens recorden que tornarà la Patum, fins als elements efímers, com les senyeres, els aparadors guarnits amb màscares, vestits, fotografies i figuretes, els mocadors, barrets i camises que es venen, o –per què no!– les ja indissociables atraccions de fira. Si per uns moments oblideu que sou a la Patum, les cadenes locals us ho recordaran en qualsevol televisió d'un bar on us aturareu per reposar i per renovar les vostres energies.

Els Nans Nous encara estan tristos; la democràcia territorial. El Passacarrers de vigília és una mostra extraordinària de democratització territorial de la festa, sense perdre el seu sentit originari. Avui, sortosament, ja no saltem davant la caserna dels civils ni davant els militars, però se segueixen mantenint uns nòduls festius diversos, repartits per tota la topografia urbana de Berga, que descongestionen la celebració i expressen l'ocupació total de la ciutat.

Catarsi amb els Plens; la reproducció a petita escala. La Patum infantil té tots els ingredients i tots els al·licents de la Patum adulta. Berga va ser pionera en la clarividència d'ensenyar la festa als més petits mitjançant l'emulació pràctica en el mateix escenari privilegiat. Grans i petits tenen els seus papers, això sí, sense barrejar-se com, malauradament, els mals imitadors han fet en altres celebracions.

Gira, gira i gira el Tirabol; el respecte a la intergeneracionalitat. En l'actualitat està molt de moda aixecar la senyera de la interculturalitat. Segurament la Patum també n'ha fet la seva contribució històrica, com podem comprovar si estem atents a determinats cognoms de patumaires, avui de pro. Però la seva aportació a la intergeneracionalitat, és a dir, a la intraculturalitat, és encara molt més determinant. La festa mostra respecte cap al patumaire amb tota la seva trajectòria humana i ritual al darrera. Alhora permet, com cap altra manifestació, superar l'individualisme de la nostra societat i fa possible que vells, joves i infants hi convisquin admirablement.

I cada vigília de Corpus, quan al punt del migdia arriba l'hora de la veritat tan esperada al llarg de l'any, alguns forasters, intrèpids i respectuosos, intentarem continuar pelegrinant a Berga per copsar creences vinculants durant tota la vida i

tradicions assaborides durant segles, que esperem que es dibuixin també en els temps futurs.

Jordi Bertran

Tarragona, és gestor cultural i estudiós del patrimoni festiu. Va dedicar un capítol monogràfic a la Patum en el llibre *Festes de Catalunya. Una mostra de la diversitat del patrimoni popular* (Editorial Lunwerg, 2001).

MUSEU DEL CIMENT ASLAND DE CASTELLAR DE N'HUG

MUSEU DE LA CIÈNCIA I DE LA TÈCNICA DE CATALUNYA

Paratge del Clot del Moro, s/n
08696 Castellar de n'Hug
Tel. 93 825 70 37
Fax. 93 825 70 66
a/e: museuciment@mnactec.com
www.mnactec.com
www.castellar.diba.es
www.bergueda.com/m_ciment

[Vilà - Papereria i Oficina]

Passeig de la Indústria 30 · 08600 Berga · tel. 93 8211848 · papvila@ofiexpert.es www.vilaoficines.cat